

ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ NHÂN VĂN

VŨ THỊ HẠNH

**GIÁO DỤC VÀ KHOA CỬ NHO HỌC Ở
THANH HÓA DƯỚI TRIỀU NGUYỄN
(1802-1919)**

LUẬN VĂN THẠC SĨ

Chuyên ngành: Lịch sử Việt Nam

Hà Nội-2016

**ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC XÃ HỘI VÀ NHÂN VĂN**

VŨ THỊ HẠNH

**GIÁO DỤC VÀ KHOA CỬ NHO HỌC Ở
THANH HÓA DƯỚI TRIỀU NGUYỄN
(1802-1919)**

Luận văn Thạc sĩ chuyên ngành: Lịch sử Việt Nam
Mã số: 60 22 54

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Vũ Văn Quân

Hà Nội-2016

MỤC LỤC

	Trang
MỤC LỤC.....	1
DANH MỤC CÁC BẢNG BIỂU TRONG LUẬN VĂN.....	3
MỞ ĐẦU.....	4
1. Tính cấp thiết của đề tài.....	4
2. Lịch sử vấn đề nghiên cứu.....	5
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	6
4. Nguồn tư liệu và phương pháp nghiên cứu.....	6
5. Đóng góp của luận văn.....	8
6. Bố cục của luận văn.....	8
CHƯƠNG 1: KHÁI QUÁT ĐIỀU KIỆN TỰ NHIÊN, LỊCH SỬ VÀ TRUYỀN THỐNG GIÁO DỤC KHOA CỬ NHO HỌC Ở THANH HÓA TRƯỚC THỜI NGUYỄN.....	9
1.1. Điều kiện tự nhiên.....	9
1.2. Sự thay đổi hành chính qua các thời kỳ	13
1.3. Truyền thống lịch sử văn hóa	17
1.4. Truyền thống giáo dục và khoa cử trước thời Nguyễn.....	19
CHƯƠNG 2: GIÁO DỤC NHO HỌC Ở THANH HÓA THỜI KỲ 1802-1919.....	26
2.1. Chính sách khuyến khích giáo dục Nho học dưới triều Nguyễn	26
2.2. Hệ thống trường lớp và nội dung học tập.....	44
2.3. Những thầy giáo tiêu biểu	48
CHƯƠNG 3: KHOA CỬ NHO HỌC Ở THANH HÓA THỜI KỲ 1802-1919.....	53
3.1. Chế độ khoa cử Nho học dưới triều Nguyễn	53
3.2. Trường thi Hương ở Thanh Hóa	56
3.3. Thành tựu khoa cử	66

3.4. Đóng góp của Nho sĩ Thanh Hóa thời Nguyễn trong lịch sử dân tộc.....	73
KẾT LUẬN.....	82
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	86
PHỤ LỤC 1: BẢNG THỐNG KÊ THÍ SINH THANH HÓA ĐỒ TRONG CÁC KỲ THI HƯƠNG.....	91
PHỤ LỤC 2: BIA TRƯỜNG THI, THÀNH PHỐ THANH HÓA.....	110
PHỤ LỤC 3: BẢNG MÔN ĐÌNH – XÃ HOÀNG LỘC, HUYỆN HOÀNG HÓA.....	113

DANH MỤC CÁC BẢNG BIỂU TRONG LUẬN VĂN

Bảng 2.1: Tổng hợp số lượng Tiến sĩ của các triều đại phong kiến trước Nguyễn

Bảng 3.1: Thống kê các khoa thi tổ chức tại trường thi Hương Thanh Hóa

Bảng 3.2: Các ngày thi ở trường thi Hương Thanh Hóa

Bảng 3.3: Thống kê quan Chủ khảo và Phó chủ Khảo ở trường thi Hương Thanh Hóa

Bảng 3.4: Cung ứng tiền và gạo cho các quan lại tại trường thi Hương

Bảng 3.5: Số lượng thí sinh quê Thanh Hóa đỗ thi Hương trong cả nước

Bảng 3.6: Số Tiến sĩ ở các tỉnh dưới thời Nguyễn qua các đời vua

Bảng 3.7: Thống kê số người đỗ Đại Khoa ở Thanh Hóa dưới triều Nguyễn

Bảng 3.8: Bảng thống kê số lượng thí sinh thi đỗ ở các huyện

Bảng 3.9: Thống kê các chức quan người Thanh Hóa dưới triều Nguyễn

MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài:

Ngày nay sự phát triển nhanh, mạnh của nền kinh tế tri thức và cách mạng khoa học kỹ thuật đã và đang đặt ra cho các nước trên thế giới nói chung và Việt Nam nói riêng nhiều thách thức, trong đó thách thức quan trọng nhất đó là phải có một nguồn nhân lực có chất lượng và trình độ đáp ứng yêu cầu của sự phát triển chung. Tuy nhiên để có nguồn nhân lực có chất lượng chúng ta phải quan tâm phát triển giáo dục. Việt Nam là một dân tộc hiếu học, sau khi giành được độc lập các triều đại phong kiến Việt Nam đặc biệt quan tâm đến việc giáo dục và khoa cử.

Thanh Hóa không chỉ là vùng đất có truyền thống yêu nước, anh dũng bất khuất, sản sinh ra nhiều anh hùng dân tộc, nhiều bậc đế vương, mà còn là nơi có truyền thống hiếu học, khoa bảng, có nhiều bậc đại khoa, nhiều danh nhân làm rạng danh cho Thanh Hóa nói riêng và nước nhà nói chung. Ngay từ thời Bắc thuộc, ở đời nhà Đường (618-905), hai anh em Khương Công Phục và Khương Công Phụ, quê ở Định Thành, Yên Định, Thanh Hóa đã sang tận Trường An (kinh đô nhà Đường) dự thi và đều đỗ Tiến sỹ, trở thành hai vị đại khoa đầu tiên của xứ Thanh và cả nước. Bên cạnh đó còn có nhiều danh nhân văn hóa tiêu biểu để lại tiếng thơm muôn đời như Bảng nhãn Lê Văn Hưu, Thám hoa Trương Phóng, Hoàng giáp La Tu, Thái học sinh Lê Quát, Lương Đắc Bằng, Đào Duy Từ,... Tinh thần hiếu học của cha ông đã tạo nên cho mảnh đất Thanh Hóa một truyền thống khoa bảng rạng rỡ, để lại cho các thế hệ sau nhiều bài học quý báu về đức tính cần cù, hiếu học.

Vì vậy việc tìm hiểu tình hình giáo dục và khoa cử Thanh Hóa thời phong kiến, đặc biệt dưới thời Nguyễn, là việc làm cần thiết, giúp cho chúng ta có cái nhìn khái quát nhưng đầy đủ về truyền thống khoa bảng ở Thanh Hóa, đồng thời giúp các thế hệ sau thêm sức mạnh để tiếp tục học tập phát huy tinh thần và truyền thống hiếu học vốn có của địa phương. Do đó, tôi đã chọn đề tài: ***“Giáo dục và khoa cử Nho học ở Thanh Hóa dưới triều Nguyễn (1802-1919)”*** làm đề tài cho luận văn Thạc sĩ của mình. Hy vọng qua

đề tài này tôi có thể giúp cho mọi người có cái nhìn toàn diện, sâu sắc về quá trình phát triển giáo dục và khoa cử Nho học của đất nước nói chung và đặc biệt ở Thanh Hóa nói riêng, từ đó thấy được vai trò, ý nghĩa của giáo dục khoa cử trong sự nghiệp giáo dục chung của nước nhà.

2. Lịch sử vấn đề nghiên cứu

Giáo dục khoa cử Nho học giai đoạn 1802-1919 là một vấn đề không mới và đã có không ít những công trình nghiên cứu ở nhiều phạm vi với nhiều mức độ khác nhau. Nhưng giáo dục khoa cử Nho học giai đoạn 1802-1919 ở Thanh Hóa thì chưa có một công trình nghiên cứu cụ thể nào. Tuy vậy, chúng ta cũng có thể kể đến một số công trình nghiên cứu về giáo dục khoa cử Nho học ở Việt Nam như:

- *Lược khảo về khoa cử Việt Nam (từ khởi thủy đến khoa Mậu Ngọ 1918)* của Trần Văn Giáp;

- *Sự phát triển giáo dục và chế độ thi cử ở Việt Nam thời phong kiến* của tác giả Nguyễn Tiến Cường;

- *Khoa cử Việt Nam* của Nguyễn Thị Chân Quỳnh;

- *Tìm hiểu nền giáo dục Việt Nam trước 1945* của Vũ Ngọc Khánh;

- *Lịch sử giáo dục Việt Nam trước Cách mạng tháng 8-1945* do Nguyễn Đăng Tiến chủ biên;

- *Giáo dục Việt Nam thời cận đại* của Phan Trọng Báu;

- *Lịch sử giản lược hơn 1000 năm nền giáo dục Việt Nam* của Lê Văn Giảng...

- Đặc biệt cuốn: *Khoa cử và các nhà khoa bảng triều Nguyễn* do Trung tâm bảo tồn di tích Cố đô Huế phối hợp thực hiện là một bức tranh toàn cảnh cụ thể sinh động từ mô hình trường thi, trường quy, tiêu chuẩn dự thi, thành phần giám khảo, cách ra đề, chấm thi... trong cả ba kỳ thi Hương, thi Hội, thi Đình; một số đề thi Hương, Hội, Đình cũng được đưa nguyên bản chữ Hán và phiên âm dịch nghĩa.

Ngoài ra còn có một số tác phẩm đề cập cụ thể hơn về vai trò, vị trí của Nho học, Nho sĩ trong lịch sử như: *Nho học và Nho học ở Việt Nam* của tác giả Nguyễn Tài Thư, *Một số vấn đề về Nho giáo Việt Nam* do GS Phan Đại Doãn chủ biên, *Góp phần tìm hiểu Nho giáo - Nho sỹ - Trí thức Việt Nam trước 1945* của Chương Thâu.

Những tác phẩm tra cứu về tiểu sử sự nghiệp của các nhà khoa bảng như: *Các nhà khoa bảng Việt Nam* do Ngô Đức Thọ chủ biên, *Những ông Nghè, ông Cống triều Nguyễn* của Bùi Hạnh Cẩn, Nguyễn Loan, Lan Phương.

Bên cạnh đó, một số tác phẩm đề cập đến các danh sĩ, Nho sĩ của Thanh Hóa như: *Lược truyện các tác gia Việt Nam* do Trần Văn Giáp chủ biên; *Thầy giáo Việt Nam mười thế kỷ* của Vũ Ngọc Khánh; *Những trí thức Việt Nam qua các chặng đường lịch sử* của Vũ Khiêu;

Một số tài liệu có nhắc đến việc học hành thi cử ở Thanh Hóa như *Hương ước Thanh Hóa*, Địa chí các huyện trong tỉnh như Hoàng Hóa, Quảng Xương, Hậu Lộc,... *Danh sĩ Thanh Hóa với việc học xưa* của tác giả Trần Văn Thịnh...

Ngoài ra phải kể đến một số luận án, luận văn có liên quan đến vấn đề giáo dục khoa cử Nho học nói chung cũng như ở các địa phương khác nhau.

Kế thừa những nguồn tư liệu hiện có trên, trên cơ sở phân tích, so sánh đối chiếu kết hợp với một số tư liệu thực địa, luận văn sẽ có thể có được một cái nhìn bao quát về giáo dục khoa cử Nho học ở Thanh Hóa dưới triều Nguyễn từ 1802-1919.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Về đối tượng nghiên cứu: Trong luận văn này chủ yếu tìm hiểu về giáo dục khoa cử Nho trên 2 mảng: giáo dục Nho học (bao gồm hệ thống trường lớp, các tấm gương về thầy và trò tiêu biểu, các hình thức khuyến học của triều Nguyễn nói chung và của Thanh Hóa nói riêng) và khoa cử Nho học (gồm tình hình thi cử, thành quả khoa bảng, tấm gương về những cá nhân, dòng họ, làng có truyền thống khoa bảng...) ở Thanh Hóa.

Về thời gian: đề tài tập trung tìm hiểu về giáo dục khoa cử nho học ở Thanh Hóa dưới thời Nguyễn (1802-1919) giai đoạn cuối cùng của nền giáo dục khoa cử Nho học ở nước ta. Tuy nhiên, để phục vụ cho nghiên cứu trong giai đoạn Nho học thời Nguyễn thì tác giả có khảo sát khái quát về giáo dục khoa cử Nho học của Thanh Hóa ở các thời kỳ trước đó.

4. Nguồn tư liệu và phương pháp nghiên cứu

4.1. Nguồn tư liệu

Luận văn có sử dụng các nguồn tư liệu thành văn bao gồm:

Các bộ chính sử đã được dịch ra chữ Quốc ngữ như: Các tác phẩm của Quốc sử quán và nội các triều Nguyễn như: *Đại Nam nhất thống chí*, *Đại Nam thực lục*; *Khâm định Đại Nam hội điển sự lệ*...

Các công trình nghiên cứu chuyên khảo về giáo dục khoa cử Nho học thời phong kiến ở nước ta như: *Quốc triều Hương khoa lục* của Cao Xuân Dục; *Các nhà khoa bảng Việt Nam* do Ngô Đức Thọ chủ biên, *Những ông Nghè ông Cống triều Nguyễn* do nhóm Bùi Hạnh Cẩn, Nguyễn Loan, Lan Phương biên soạn; *Khoa cử và các nhà khoa bảng triều Nguyễn* do Phạm Đức Thành Dũng, Vĩnh Cao chủ biên...

Các nguồn tài liệu địa phương có: Địa chí Thanh Hóa, địa chí các huyện trong tỉnh Thanh Hóa như Nga Sơn, Hậu Lộc, Hoằng Hóa, Thiệu Hóa... Lịch sử Đảng bộ tỉnh và các huyện, Hương ước Thanh Hóa, các câu chuyện dân gian, các giai thoại lịch sử...

Bộ sách tra cứu về văn bia như: *Văn bia đề danh tiến sĩ Việt Nam* của Trịnh Khắc Mạnh; bản dịch văn bia liên quan đến luận văn do các tác giả đã công bố trên tạp chí.

Các bài viết, nghiên cứu của các tác giả có liên quan đến đề tài đã được đăng trên các báo, tạp chí.

4.2. Phương pháp nghiên cứu

Thực hiện đề tài “**Giáo dục và khoa cử Nho học ở Thanh Hóa dưới triều Nguyễn (1802-1919)**”, luận văn sử dụng những phương pháp sau đây:

- Phương pháp lịch sử là phương pháp chính dùng trong luận văn để trình bày về truyền thống giáo dục khoa cử Nho học của Thanh Hóa, tình hình học tập thi cử của thầy và trò, cũng như những đóng góp của các Nho sĩ với quê hương đất nước trong tiến trình lịch sử.

- Phương pháp lô-gic được sử dụng để phân tích thấy được bản chất của các vấn đề, sự kiện, đồng thời có được cái nhìn khái quát về quá trình vận động và phát triển của tình hình giáo dục khoa cử Nho học Thanh Hóa.

- Phương pháp định lượng chủ yếu được sử dụng để lập bảng thống kê xác định tỷ lệ %, so sánh, tổng hợp các số liệu.

- Phương pháp thực địa chủ yếu được sử dụng để thu thập tài liệu tại các địa phương, dòng họ, tìm hiểu các văn bia khuyến học còn tồn tại ở Thanh Hóa.

5. Đóng góp của luận văn

Luận văn “*Giáo dục và khoa cử Nho học ở Thanh Hóa dưới triều Nguyễn (1802-1919)*” cung cấp một cái nhìn hệ thống về tình hình giáo dục khoa cử Nho học ở Thanh Hóa thời kỳ 1802-1919 bao gồm: hệ thống trường lớp, tấm gương về các thầy giáo và những học trò tiêu biểu, chính sách khuyến học, tình hình thi Hương, những thành quả khoa bảng, những làng và dòng họ có truyền thống khoa bảng tiêu biểu... Tất cả sẽ được xem xét, đánh giá để rút ra một số nét đặc trưng chính của giáo dục khoa cử Nho học Thanh Hóa thời kỳ này, sự khác biệt trong tình hình giáo dục khoa cử của Thanh Hóa so với các địa phương khác. Do vậy, luận văn sẽ có đóng góp nhất định bổ sung vào việc nghiên cứu giáo dục khoa cử Nho học ở Việt Nam nói chung và triều Nguyễn nói riêng.

Bên cạnh đó, luận văn sẽ góp phần khơi dậy niềm tự hào về truyền thống hiếu học, tôn sư trọng đạo... giúp cho thế hệ trẻ Thanh Hóa nói riêng và của cả nước nói chung kế thừa và phát huy những truyền thống học hành khoa cử tốt đẹp trong quá trình phát triển lập thân, lập nghiệp, góp phần xây dựng quê hương đất nước đang trong thời kỳ hội nhập và đổi mới.

6. Bố cục của luận văn

Ngoài phần mở đầu, kết luận và phụ lục, nội dung chính của luận văn gồm 3 chương:

Chương 1: Khái quát điều kiện tự nhiên, lịch sử và truyền thống giáo dục khoa cử Nho học ở Thanh Hóa trước thời Nguyễn.

Chương 2: Giáo dục Nho học ở Thanh Hóa thời kỳ 1802 - 1919.

Chương 3: Khoa cử Nho học ở Thanh Hóa thời kỳ 1802 - 1919.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Đào Duy Anh (2005), *Đất nước Việt Nam qua các đời*, Nxb Văn hóa Thông tin.
2. Phan Trọng Báu (1994), *Giáo dục Việt Nam thời cận đại*, Trung tâm Khoa học xã hội và nhân văn Quốc gia - Viện sử học, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
3. Bùi Hạnh Cẩn, Nguyễn Loan (1995), *Những ông Nghè, ông Cống triều Nguyễn*, Nxb Văn hóa Thông tin, Hà Nội.
4. Quốc Chấn (2007), *Những chuyện lạ trong thi cử của Việt Nam thời xưa*, Nxb Thanh niên.
5. Phan Huy Chú (1992), *Lịch triều hiến chương loại chí*, Tập 1, Viện sử học Việt Nam phiên dịch và chú giải, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
6. Nguyễn Tiến Cường (1998), *Sự phát triển giáo dục và chế độ thi cử ở Việt Nam thời phong kiến*, Nxb Giáo dục.
7. Cao Xuân Dục (1962), *Quốc triều đăng khoa lục*, bản dịch Lê Mạnh Liêu, Bộ quốc gia giáo dục xuất bản.
8. Cao Xuân Dục (1962), *Quốc triều hương khoa lục*, bản dịch Lê Mạnh Liêu, Bộ quốc gia giáo dục xuất bản.
9. Phan Đại Doãn (Cb) (1998), *Một số vấn đề về Nho giáo Việt Nam*, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
10. Phạm Đức Thành Dũng - Vĩnh Cao - Phan Thuận An - Phạm Thanh Hải - Nguyễn Văn Huệ - Nguyễn Phước Hải Trung - Nguyễn Tân Phong (cb) (2000), *Khoa cử và các nhà khoa bảng triều Nguyễn*, Trung tâm bảo tồn di tích cố đô Huế, Nxb Thuận Hoá, Huế.
11. Trần Hồng Đức (1999), *Các vị Trạng nguyên, Bảng nhãn, Thám hoa qua các triều đại phong kiến Việt Nam*, Nxb Văn hóa Thông tin, Hà Nội
12. Ninh Viết Giao, 1995, *Địa chí huyện Hoằng Hóa*, Nxb Khoa học xã hội.
13. Lê Văn Giang (2003), *Lịch sử giản lược hơn 1000 năm nền giáo dục Việt Nam*, Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
14. Trần Văn Giáp (cb) (2000), *Lược truyện các tác gia Việt Nam*, Nxb Văn học.
15. Trần Văn Giàu (1993), *Sự phát triển của tư tưởng ở Việt Nam*, tập 1, NXB Thành phố Hồ Chí Minh.

16. Mai Thị Hồng Hải, 2010, *Địa chí huyện Lang Chánh*, Nxb Từ điển Bách khoa.
17. Nguyễn Gia Hiệp, Nguyễn Trọng Quyền, 2000, *Địa chí Thanh Hóa tập 1*, Nxb Văn hóa Thông tin.
18. Phạm Thị Huệ (cb), 2011, *Khoa bảng Bắc Bộ và Thanh Hóa qua tài liệu Mộc bản triều Nguyễn*, Nxb Chính trị Quốc gia.
19. Hoàng Huê (cb), 2004, *Địa chí huyện Thạch Thành*, Nxb Văn hóa Thông tin
20. Hồ Sỹ Huý, 2001, *Giáo dục, khoa cử Nho học ở Nghệ Tĩnh từ 1802 đến 1919*, Luận văn Thạc sĩ - Đại học Vinh.
21. Hoàng Tiến Hựu, 1990, *Địa chí Hậu Lộc*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
22. Vũ Ngọc Khánh, 2001, *Giai thoại các vị đại khoa Việt Nam*, Nxb Thanh Niên, Hà Nội.
23. Vũ Ngọc Khánh, 2002, *Giai thoại ông đồ*, Nxb Thanh niên, Hà Nội.
24. Vũ Ngọc Khánh, 2000, *Thầy giáo Việt Nam mười thế kỷ*, Nxb Thanh niên, Hà Nội.
25. Vũ Ngọc Khánh, 1985, *Tìm hiểu nền giáo dục Việt Nam trước 1945*, Nxb Giáo dục.
26. Vũ Ngọc Khánh, Lê Sĩ Giáo, Phạm Văn Đẩu, 2004, *Địa chí Thanh Hóa tập 2*, Nxb Khoa học xã hội.
27. Á Nam Trần Tuấn Khải (phiên dịch), 1940 *Đại Nam nhất thống chí tỉnh Thanh Hóa tập thượng*, Nhà văn hóa Bộ Quốc gia giáo dục xuất bản.
28. Á Nam Trần Tuấn Khải (phiên dịch), 1940, *Đại Nam nhất thống chí tỉnh Thanh Hóa tập hạ*, Nhà văn hóa Bộ Quốc gia giáo dục xuất bản.
29. Hà Mạnh Khoa, *Làng nghề thủ công và làng khoa bảng thời phong kiến ở đồng bằng Sông Mã*, Nxb Nhà xuất bản từ điển bách khoa.
30. Phạm Văn Khoái, (2010), *Khoa thi Tiến sĩ cuối cùng trong lịch sử khoa cử Việt Nam*, Nxb Đại học Quốc gia.
31. Vũ Khiêu, 1987, *Người trí thức Việt Nam qua các chặng đường lịch sử*, Nxb thành phố Hồ Chí Minh.
32. Nguyễn Thế Long, 1995, *Nho học ở Việt Nam - Giáo dục và thi cử*, Nxb Giáo dục.
33. Nguyễn Thế Long, 2006, *Truyền thống gia đình và bản sắc dân tộc Việt Nam, Truyền thống hiếu học và tôn sư trọng đạo*, Nxb Văn hóa Thông tin.

34. Trịnh Khắc Mạnh (giới thiệu và chú thích), 2008, *Văn bia đề danh tiến sĩ Việt Nam*, Nxb Giáo dục.
35. Nguyễn Hữu Mùi, 2006, *Nghiên cứu văn bia khuyến học Việt Nam (Từ thế kỷ XV đến những năm đầu thế kỷ XX)*, Luận án tiến sĩ Ngữ văn, Hà Nội.
36. Nguyễn Phong Nam (cb), 1997, *Những vấn đề lịch sử và văn chương triều Nguyễn*, Nxb Giáo dục, Hà Nội.
37. Nội các Triều Nguyễn, 1993, *Khâm định Đại Nam hội điển sự lệ, tập 7*, Nxb Thuận Hóa.
38. Hoàng Anh Nhân, Lê Huy Trâm, 1998, *Địa chí Nông Cống*, Nxb Khoa học xã hội.
39. Hoàng Tuấn Phổ, Phạm Tân, Phạm Văn Tuấn, 2005, *Địa chí huyện Hà Trung*, Nxb Khoa học xã hội.
40. Hoàng Tuấn Phổ, 2010, *Địa chí huyện Quảng Xương*, Nxb Từ điển bách khoa.
41. Dương Bá Phương, 2010, *Địa chí huyện Tĩnh Gia*, NXB Từ điển Bách khoa.
42. Quốc sử quán triều Nguyễn, 1963, *Đại Nam thực lục chính biên, tập 2*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
43. Quốc sử quán triều Nguyễn, 1963, *Đại Nam thực lục chính biên, tập 3*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
44. Quốc sử quán triều Nguyễn, 1964, *Đại Nam thực lục chính biên, tập 5*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
45. Quốc sử quán triều Nguyễn, 1978, *Đại Nam thực lục chính biên, tập 38*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
46. Quốc sử quán triều Nguyễn, 1992, *Đại Nam nhất thống chí, tập 2*, Nxb Thuận Hoá, Huế.
47. Nguyễn Thị Chân Quỳnh, *Khoa cử Việt Nam (tập Thượng) thi Hương*, Trung tâm nghiên cứu Quốc học, Nxb Văn học.
48. Phạm Tân, Phạm Văn Tuấn, 2010, *Địa chí huyện Thiệu Hóa*, Nxb Khoa học xã hội.
49. Phạm Tân, Phạm Văn Tuấn, 2010, *Địa chí huyện Yên Định*, Nxb Khoa học xã hội.
50. Phạm Tân, Phạm Văn Tuấn, 2010, *Địa chí huyện Triệu Sơn*, Nxb Khoa học xã hội.

51. Phạm Tấn, Phạm Văn Tuấn, Hoàng Tuấn Phổ, 2004, *Địa chí huyện Thọ Xuân*, Nxb Khoa học xã hội.
52. Trần Thanh Tâm, 1996, *Quan chức nhà Nguyễn*, Nxb Thuận Hoá.
53. Nguyễn Thị Thảo, Phạm Văn Thắm, Nguyễn Kim Oanh (Nhóm biên soạn), 1996, *Sứ thần Việt Nam*, Nxb Văn hóa Thông tin, Hà Nội.
54. Chương Thâu, 2007, *Góp phần tìm hiểu Nho giáo - Nho sĩ - Trí thức Việt Nam trước 1945*, Nxb Văn hóa Thông tin và Viện Triết học, Hà Nội.
55. Ngô Đức Thọ, 1993, *Các nhà khoa bảng Việt Nam (1075 - 1919)*. Nxb Văn hoá, Hà Nội.
56. Vũ Lê Thông, Ngô Đức Thịnh, 1999, *Địa chí Thành phố Thanh Hóa*, Nxb Văn hóa Thông tin.
57. Trần Văn Thịnh, 1995, *Danh sĩ Thanh Hoá và việc học thời xưa*, Ban NCBSLS Thanh Hoá.
58. Vũ Quý Thu (2007), *Phong trào yêu nước chống Thực dân Pháp của nhân dân Thanh Hóa từ năm 1885 - 1895*, Nxb Khoa học xã hội.
59. Nguyễn Tài Thư, 1997, *Nho học và Nho học ở Việt Nam (một số vấn đề lý luận và thực tiễn)*, Trung tâm Khoa học xã hội và nhân văn quốc gia - Viện Triết học, Hà Nội.
60. Nguyễn Đăng Tiên (cb), 1996, *Lịch sử giáo dục Việt Nam trước cách mạng tháng Tám 1945*, Nxb Giáo dục.
61. Võ Quang Trọng (2000), *Hương ước Thanh Hóa*, Nxb Khoa học xã hội.
62. UBND tỉnh Thanh Hóa, Hội khoa học lịch sử Việt Nam (2008) *Kỷ yếu hội thảo khoa học: Chúa Nguyễn và vương triều Nguyễn trong lịch sử Việt Nam*, Nxb Thế giới.
63. Bùi Khắc Việt (cb), 1996, *Hoàng Lộc- đất hiếu học*, Nxb Thanh Hóa.
64. Viện Sử học Việt Nam (1996), *Nhà sử học Trần Văn Giáp*, Nxb Khoa học xã hội.
65. *50 giáo dục và đào tạo Thanh Hoá 1954 - 1995: sự kiện và thành tựu* NXB Thanh Hoá 1995.
66. Phan Đại Doãn, Nguyễn Ngọc Quỳnh, 1998, *Một số vấn đề về quan chế triều Nguyễn*, Nxb Thuận Hóa,